

Вплив міжнародних санкцій на виробничі та експортні можливості військово-промислового комплексу Російської Федерації

The impact of international sanctions on the production and export capabilities of the military-industrial complex of the Russian Federation

Віталій Бегма *1 A

*Corresponding author: д.економ.н., професор, провідний науковий співробітник, e-mail: vitnik1964@ukr.net, ORCID: 0000-0002-0556-1785

Володимир Шемаєв 2 A

д.військ.н., професор, головний консультант відділу оборонно-промислової та військово-технічної політики центру безпекових досліджень, e-mail: shemayeva@ukr.net, ORCID: 0000-0003-1629-6689

Денис Радов 3 B

к.економ.н., e-mail: naukadradov@gmail.com, ORCID: 0000-0001-8139-4563

Андрій Онофрійчук 4 C

к.економ.н., докторант, e-mail: smoloskip@gmail.com, ORCID: 0000-0002-4370-0176

Віталій Онофрійчук 5 D

к.економ.н., перший секретар відділу, e-mail: onofriy@gmail.com, ORCID: 0000-0001-6990-2537

Поліна Толок 6 E

к.е.н., Заслужений економіст України, докторант, e-mail: tolok100@meta.ua, ORCID: 0000-0002-2481-8152

Vitaly Begma * 1 A

*Corresponding author: Doctor of Economics, Professor, leading researcher, e-mail: vitnik1964@ukr.net, ORCID: 0000-0002-0556-1785

Volodymyr Shemaev 2 A

Doctor of Military Sciences, Chief Consultant of the Defense Industrial and Military-Technical Policy Department of the Center for Security Studies, Professor, e-mail: shemayeva@ukr.net, ORCID: 0000-0003-1629-6689

Denis Radov 3 B

Candidate of Economic Sciences, doctoral student, e-mail: naukadradov@gmail.com, ORCID: 0000-0001-8139-4563

Andrey Onofriychuk 4 C

Candidate of Economic Sciences, doctoral candidate, e-mail: smoloskip@gmail.com, ORCID: 0000-0002-4370-0176

Vitaliy Onofriychuk 5 D

Candidate of Economic Sciences, first secretary of the department, e-mail: onofriy@gmail.com, ORCID: 0000-0001-6990-2537

Polina Tolok 6 E

Candidate of Economic Sciences, doctoral student, e-mail: tolok100@meta.ua, ORCID: 0000-0002-2481-8152

^A Національний інститут стратегічних досліджень, м. Київ, Україна

^B Воєнна академія імені Євгенія Березняка, м. Київ, Україна

^C Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна

^D Міністерства закордонних справ України, м. Київ, Україна

^E Національний університет оборони України імені Івана Черняховського, м. Київ, Україна

^A National Institute for Strategic Studies, Kyiv, Ukraine

^B Military Academy named after Evgenia Bereznayka, Kyiv, Ukraine

^C KROK University of Economics and Law, Kyiv, Ukraine

^D Ministry of Foreign Affairs of Ukraine, Kyiv, Ukraine

^E National Defence University of Ukraine named Ivan Chernyakhovskiy, Kyiv, Ukraine

Received: November 25, 2022 | Revised: December 18, 2022 | Accepted: December 31, 2022

DOI: 10.33445/sds.2022.12.6.7

Мета роботи: оцінка впливу міжнародних санкцій на виробничі та експортні можливості військово-промислового комплексу РФ.

Метод дослідження: емпіричний метод, експертних оцінок.

Теоретична цінність дослідження: Визначено перелік специфічних чинників, пов'язаних із міжнародними санкціями проти РФ, що впливають на експортні та виробничі можливості російського ВПК.

Практична цінність дослідження: Ідентифіковано слабкі місця промислового потенціалу російського ВПК в умовах дії міжнародних санкцій, визначені способи та методи обходу РФ цих санкцій задля організації незаконного імпорту воєнних технологій та комплектуючих для створення сучасного озброєння. Зазначене дозволяє удосконалити міжнародний контроль щодо позбавлення агресора воєнних технологій.

Цінність дослідження: Це дослідження показує напрями удосконалення міжнародної санкційної політики на підставі аналізу ВПК РФ в ланцюгу "логістика – виробництво – експорт оборонної продукції" в сучасних умовах.

Purpose: assessment of the impact of international sanctions on the production and export capabilities of the military-industrial complex (MIC) of the Russian Federation.

Design/Method/Approach: is empirical method, expert evaluations.

Theoretical implications: A list of specific factors related to international sanctions against the Russian Federation affecting the export and production capabilities of the Russian military-industrial complex.

Practical implications: The weaknesses of the industrial potential of the Russian military-industrial complex in the context of international sanctions are identified, ways and methods of circumventing these sanctions by the Russian Federation in order to organize illegal imports of military technologies and components for the creation of modern weapons are revealed.

Value: This study shows the directions of improving the international sanctions policy based on the analysis of the activities of the military-industrial complex of the Russian Federation in the chain "logistics – production – export of defense products" in modern conditions.

Майбутні дослідження: Це дослідження відкриває шляхи для майбутніх досліджень щодо формування механізмів контролю за виконанням міжнародних санкцій у експортній діяльності оборонної продукції у світі.

Тип статті: експертно-емпіричний.

Future research: This study paves the way for future research on the formation of mechanisms for monitoring the implementation of international sanctions in the export activities of defense products in the world.

Papertype: is expert-empirical.

Ключові слова: санкції, експорт, зброя, контрабанда, імпорт.

Key words: sanctions, export, weapons, smuggling, import.

1. Вступ

Технологічні можливості військово-промислового комплексу (ВПК) РФ не дозволяють виготовляти сучасну зброю без західних технологій матеріалів та складових частин. Ця проблема розпочалася з часів СРСР, коли радянським спецслужбам доводилося красти критичні компоненти з країн демократичного табору. І сьогодні Росія постійно використовує будь-які схеми пов'язані з незаконним імпортом оптики, мікроелектроніки та інших товарів спеціального та подвійного призначення.

Необхідність позбавити агресора воєнних технологій та можливостей створювати сучасне ОВТ потребує додаткового вивчення промислового потенціалу російського ВПК в умовах міжнародних санкцій та способів і методів обходу цих санкцій з боку РФ задля організації незаконного імпорту.

2. Теоретичні основи дослідження

Аналіз останніх досліджень та публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми засвідчило, що на сьогоднішній день вітчизняні науковці здебільш досліджують історичні аспекти російської оборонки та окремі випадки порушення санкцій з боку РФ: М. Vergmann, N. Brzezinski, Н. Скляренко, Г. Каневський, М. Ворошилов, Б. Мирошниченко, Д. Денков, О. Пилипенко [1-7]. Проте ситуація, що склалася у зв'язку з повномасштабним вторгненням РФ в Україну 24.02.2022 р. потребує вивчення саме сучасних можливостей російського ОПК в умовах санкційних обмежень та більш системного підходу до аналізу способів обходу вищезазначених санкцій для удосконалення систему контролю за їх виконанням.

3. Постановка проблеми

Метою статті є дослідження проблемних питань розвитку ВПК РФ в умовах міжнародних санкцій та систематизації способів ухиляння РФ від санкційних обмежень.

4. Результати

Потужність російських збройних сил, яка напряму залежить від можливостей її оборонно-промислового потенціалу, завжди грала ключову роль у російській зовнішній політиці та лежить в основі її взаємовідносин з іншими країнами. Разом з тим, Росія позиціонує себе як один з найбільших світових експортерів зброї та використовує цей фактор для просування своїх зовнішньополітичних інтересів, а саме, посилення свого регіонального та глобального впливу. Продажі російської зброї є також важливим джерелом твердої валюти, сприяють обороні та політичним відносинам Росії з іншими країнами та підтримують важливі вітчизняні промислові підприємства.

Отримуючи вигоду від давніх стосунків у сфері оборони та експорту зброї з багатьма країнами РФ використовує ці відносини у якості тиску на своїх контрагентів для отримання певних політичних або економічних преференцій.

Являючись другим у світі експортером зброї після США Росія експортує зброю в понад 45 країн світу і з 2016 року на неї припадає близько 20% світових продажів ОВТ. Але, незважаючи на свою глобальну присутність на збройному ринку, більшу частину своєї зброї Росія експортує до п'яти держав: Алжиру, Китаю, Єгипту, Індії та В'єтнаму.

Найяскравішим прикладом залежності від постачань російських товарів військово-технічного призначення є Індія, яка є найбільшим імпортером російської зброї з 2016 року. Індія має на сьогодні невиконані військові замовлення на 8 млрд. дол. США, а також має потреби у постійних щорічних поставках запасних частин та компонентів на суму більш ніж 500 млн. дол. США. Саме зв'язки у сфері військово-технічного співробітництва із РФ стають однією з суттєвих перешкод для залучення індійської сторони до міжнародних санкцій впроваджених проти РФ починаючи з 2014 року [1].

Проте, якщо РФ не зможе виконати вищезазначені замовлення, то проблеми російського ВПК можуть негативно вплинути не тільки на взаємовідносини з Індією, яка почне шукати партнерів у США та Європі, але й на її зовнішню політику як у Південно-Східній Азії, так і у всьому світі.

Суттєвою перешкодою щодо виконання контракту є залежність російської оборонки від імпорту західних технологій та комплектуючих. Додатковим навантаженням на російський ВПК стає необхідність відновлення втраченого бойового потенціалу власних ЗС після вторгнення на територію України 24 лютого 2022 року.

За оцінками Пентагону, у війні проти України Росія, на сьогодні, вже втратила близько 30 відсотків бойової потужності, яку вона використала для вторгнення. І зараз для її відновлення знадобляться роки. Але війна триває і втрати зростають.

Тут слід зазначити, що ще Радянський Союз також критично залежав від західних технологій. В останні роки уряд Сполучених Штатів дізнався про масштабну, добре організовану кампанію Радянського Союзу з незаконного та легального придбання західних технологій для своїх проектів у галузі озброєння та військової техніки [8].

Щорічно Москва отримувала в рамках цієї кампанії тисячі одиниць західного обладнання та багато десятків тисяч незасекречених, засекречених та службових документів. Практично у кожному радянському військовому дослідницькому проекті (понад 4000 щорічно наприкінці 1970-х і понад 5000 на початку 1980-х років) використовувалися ці технічні документи та обладнання.

Освоєння західних технологій було настільки широким, що Сполучені Штати та інші західні країни у такий спосіб субсидували нарощування радянської військової могутності. Західні продукти та технологічні секрети систематично купувалися в рамках ретельно організованих та високоєфективних програм. В отриманні цієї технології брали активну участь радянські спецслужби — КДБ, ГРУ та їх сурогати серед східноєвропейських спецслужб, а також радянські торгові та наукові організації. І тільки недавно стали відомі всі масштаби нелегального збирання радянської військової техніки.

На сьогодні залежність російської оборонки від західних технологій стала ще більш критичною. Так, у доповіді "Операція Z: передсмертні муки імперської ілюзії" Королівського об'єднаного інституту оборонних досліджень Великобританії (RUSI) зазначається, що оперативно-тактичний ракетний комплекс "Іскандер-К", снаряди 9М949 для реактивної системи залпового вогню "Торнадо", військові радіостанції "Акведук", комплекс радіоелектронної боротьби "Борисоглібськ-2" залежать від електронних компонентів, вироблених у США, Німеччині, Нідерландах, Південній Кореї та Японії [9].

Велика робота щодо аналізу складу російської військової техніки пророблена Центральним науково-дослідним інститутом озброєння та військової техніки ЗС України. Під час роботи з трофейними зразками та уламками знищених зразків ворожої техніки було виявлено, що однією з головних проблем для РФ є виробництво напівпровідників. Без використання мікросхем з Тайваню, США та інших високорозвинених країн РФ не здатна створювати сучасне озброєння.

Так, у виробництві крилатої ракети типу 9М727 оперативно-тактичного ракетного комплексу "Іскандер-К" використовуються мікросхеми вироблені щонайменше 27-ю фірмами

США, основними серед яких є: XILINX, SPANSION, CYPRESS, IDT, M-TRON, MINI-CIRCUITS, ALTERA, TEXAS INSTRUMENTS та ін. Також при виробництві зазначеного комплексу використовуються вироби фірми HARTING (Німеччина), Renesans Electronics Corporetion (Японія), Nexperia та Semiconductors (Нідерланди), Traco Power (Швейцарія).

У виробництві стратегічної авіаційної крилатої ракети типу X101 використовуються мікроконтролери та інші напівпровідникові пристрої виробництва компаній Motorola, Vikor, XILING, Intel corporation, TEXAS INSTRUMENTS, ZILOG, (США); Philips Semiconductors, Nexperia (Нідерланди).

У виробництві керованого реактивного снаряду 9M549 комплексу "Торнадо-С" використовуються мікросхеми фірм CYPRESS, SPANSION, ALTERA (США).

При виробництві бойової машини БМ 9A331М зенітно-ракетного комплексу TOP-M2 використовувались: плата багатфункціонального монітору ПЛАНАР виробництва фірми Planar Systems (США); програмовані логічні інтегральні мікросхеми (ПЛІС) виробництва XILINX (США); мікросхеми керування люмінесцентними панелями виробництва HITACHI (Японія).

І така картина справедлива для багатьох інших виробів російського ВПК.

Ситуацію із можливістю російської оборонки відновлювати втрачений бойовий потенціал своїх ЗС та виконувати укладені міжнародні контракти значно ускладнюють міжнародні санкції, покликані обмежити комерційний експорт до Росії передових технологій.

Після захоплення Криму та частини українського Донбасу у 2014 році Європейський Союз та США ввели санкції проти РФ, що значно зменшили російські можливості щодо імпорту зброї та товарів подвійного призначення, які можуть бути на використані у військовому виробництві.

Так, Європейським Союзом було введено ембарго на ведення бізнесу з російським оборонним сектором, проте, введені обмеження мали суттєві прогалини. Обмеження давали можливість продовжити виконання контрактів, укладених до накладення санкцій – до 1 серпня 2014 року.

За даними британського The Telegraph, постачання до РФ за цією схемою здійснювали 10 країн-членів ЄС. Близько 78% від загального обсягу на 350 мільйонів євро постачали німецькі та французькі фірми. Франція продала для озброєння РФ найбільше – на 152 млн. євро в рамках 76 експортних ліцензій. Уряд дозволив продавати росіянам бомби, ракети, торпеди, а також тепловізійні камери для більш ніж 1000 російських танків, а також навігаційні системи для винищувачів та ударних вертольотів.

Ще одне "зручне" для Росії формулювання у тексті санкцій зразка 2014 року стосується товарів подвійного призначення. Їх заборонили постачати російським військовим підприємствам, проте європейські запчастини регулярно потрапляли на заводи російського ВПК за допомогою фірм-прокладок.

Відсутність жорсткої заборони на поширення товарів подвійного призначення, які можуть бути використані у створенні зброї, активно використовували Франція, Німеччина та Австрія. Наприклад, німецька Bosch переконувала, що продає в Росію автомобільне обладнання лише для мирних цілей, проте апаратуру компанії використовували у виробництві російських БМП.

Німецькі фірми продали до Росії товарів "подвійного використання" у сумі 121 млн євро. Уряд стверджував, що їх ошукали російські покупці, які запевняли у мирному використанні товарів. "Якщо були ознаки будь-якого військового використання, експортні ліцензії не надавалися", – заявив представник міністерства економіки країни. Але ситуація з продажем до РФ продукції подвійного призначення не змінювалася [3].

У координації з Європейським Союзом, як відповідь на вторгнення Росії в Україну в 2014 році, адміністрація Президента США Б. Обама в також запровадила санкції проти РФ. Укази 13661 і 13662 стосувалися, зокрема, російської оборонної промисловості. Згідно з цими розпорядженнями, Мінфін США наклав санкції на АТ "Алмаз-Антей" (ППО та ракети), "Концерн

Калашников" (стрілецька зброя), "Уралвагонзавод" (танки та бронетехніка) та Об'єднану суднобудівну корпорацію.

Крім того, галузеві санкції забороняють Американцям брати участь у більшості кредитних операцій з цими російськими організаціями та іншими особами в оборонному та пов'язаному з ним секторі, включаючи Ростех та його дочірні компанії. Нагляд за виконанням зазначених санкцій покладено на Управління контролю за іноземними активами (OFAC) Міністерства фінансів США.

Конгрес також вжив заходів щодо експорту російської зброї. У грудні 2014 року Закон "Про підтримку свободи України" встановив санкції проти "Рособоронекспорту" та будь-яких російських організацій, які постачають зброю на експорт.

У грудні 2020 року адміністрація Президента Д. Трампа наклала санкції на Туреччину за закупівлю систем С-400, замовлених у 2017 році. Купівля Туреччиною систем С-400 спричинила значні проблеми у її відносинах зі Сполученими Штатами та НАТО; через занепокоєння щодо можливого збору розвідданих Росії Сполучені Штати виключили Туреччину з програми F-35.

Однак, не зважаючи на прийняті санкції в Росії у 2018 році було прийнято амбітну десятирічну програму переозброєння. До 2027 року Кремль планує витратити на нове озброєння в середньому 20–24 млрд. дол США на рік залежно від коливань курсу валют (Україна, для прикладу, в передвоєнні роки на модернізацію та закупівлю нової зброї витратила близько 1 млрд дол США на рік) [4].

При цьому, нові перегони озброєнь РФ розпочала ще у 2010 році, коли ціна на нафту стрімко зросла і продовжувала зростати в подальші роки. Російські економісти відзначають, що протягом 2011–2016 років обсяги їхньої оборонної промисловості зросли в півтора рази. Тобто перші санкції, які запроваджувалися проти російського ОПК за анексію Криму та війну на Донбасі в 2014 році, дещо дошкуляли Кремлю, але не зірвали його загарбницькі плани [6].

Це підтверджується даними Стокгольмського інституту дослідження проблем миру, відповідно до яких протягом 2013–2020 років до сотні найбільших оборонних корпорацій світу за обсягом продажів стабільно потрапляв десяток компаній із РФ.

Після визнання Росією так званих республік днр та лнр і вторгнення в Україну 24 лютого 2022 р. США та Євросоюз ввели сім пакетів санкцій проти РФ, серед яких такі, що впливають на можливості російської оборонки. А саме:

у другому пакеті санкцій:

- введено обмеження на імпорт високотехнологічної продукції;
- до "оборонного списку" ЄС, який передбачає заборону на постачання товарів і технологій, а також надання фінансової допомоги, також потрапили компанії: "Уралвагонзавод", концерн "Калашников", "Алмаз-Антей", авіабудівні та суднобудівні корпорації, включаючи "МіГ", "Гелікоптери Росії", "Сухий", "Туполєв", ОСК, компанії космічного сектора, включаючи ракетно-космічний центр "Прогрес" та ін.

у п'ятому пакеті санкцій:

- введена заборона на експорт до РФ квантових комп'ютерів, високотехнологічних напівпровідників, транспортних складових;

у шостому пакеті санкцій:

- розширено експортні обмеження на перелік товарів та технологій, які можуть сприяти технологічному вдосконаленню сектора оборони та безпеки Росії. Вони включають 80 видів хімікатів, які можуть бути використані для виробництва хімічної зброї;
- розширено список осіб та організацій, на яких поширюються експортні обмеження щодо товарів та технологій подвійного призначення.

у сьомому пакеті санкцій:

- посилено контроль над експортом товарів подвійного використання та передових

технологій.

І така міжнародна санкційна політика вже почала давати себе знаки. На думку багатьох російських фахівців, зазначені обмеження мали суттєві негативні наслідки щодо технічного забезпечення російських військ, стан якого наближається до критичного, а до вересня – жовтня загрожує стати катастрофічним. Ці проблеми пов'язані з нездатністю російських оборонних заводів налагодити повноцінну роботу через сильний брак деталей, комплектуючих та матеріалів, які до війни завозилися з Європи, Канади та США.

Так, наприклад, без імпорту напівпровідників Росія не може відновити виробництво крилатих ракет "Калібр". За даними Білого дому два великі заводи, що спеціалізуються на виробництві та ремонті танків, а саме, Корпорація "Уралвагонзавод" та Челябінський тракторний завод призупинили свою роботу через відсутність іноземних комплектуючих [5].

Через санкції завод "КамАЗ" залишився без американських та німецьких запчастин, що змусить його відмовитися від виробництва потужних тягачів, які використовують у збройних силах. Нестача запчастин стала причиною зупинки Ульяновського механічного заводу – російського виробника радіолокаційних систем та ЗРК [6].

За повідомленням російських джерел в російській армії почалися труднощі зі стволами для САУ, гаубиць та важких гармат. Стволи потрібно регулярно міняти, інакше вони вийдуть з ладу. Більше того, якщо своєчасно не провести ремонт і заміну ствола, можливий вибух снаряда або вибухонебезпечної газової суміші, яка раниць і вбиває екіпаж САУ. Ці проблеми жахливо впливають на моральний дух російських військових які добре знають, що відбувається, коли стволи виходять з ладу.

На думку польського аналітика Надіна Бжезінські через непридатність сталі (оскільки постачання якісної сталі до Росії потрапили під санкції через захоплення Криму) та порушення технологій виробництва стволи швидко зношуються, набагато швидше за нормативи [2].

Крім того санкції вже суттєво вдарили по позиції РФ на ринку озброєння. Так, Філіппіни відмовилися від купівлі російських гелікоптерів: угода розірвана Філіппіни слідом за Індією розірвали контракти на постачання російських гелікоптерів "Mi-17". За інформацією Associated Press, отриманої від офіційних осіб, влада Філіппін розриває контракт з російською компанією "Совтехноекспорт" на закупівлю у неї 16 військових вертольотів "Mi-17". Причина відмови – можливість потрапляння під паралельні санкції США. Контракт загальною вартістю понад 220 млн дол США на техніку було укладено у листопаді 2021 року. Частина коштів була внесена як передплата. Влада Філіппін очікує, що через ситуацію, що склалася, влада США запропонує альтернативні вирішення проблеми, пов'язаної з придбанням вертольотів.

Відомо, що раніше від контракту на купівлю гелікоптерів відмовилася влада Індії. Як повідомляло агентство ANI, у її планах було придбання близько 50 машин моделі M-17B-5. Закриття угоди було ініційоване безпосередньо керівництвом ВПС Індії [7].

Багато надій у вирішенні питань позбавлення залежності російського ВПК від імпорту було покладено на програму імпортозаміщення.

Росія намагалася перейти до вітчизняного виробництва сподіваючись замінити імпортні товари. У деяких областях це могло б спрацювати, але не в оборонній галузі, де якість кожної комплектуючої частини критично впливає на тактико-технічні характеристики озброєння і відповідно на його результативність на полі бою. Навіть якщо Росія зможе замінити імпортні деталі всередині країни, це все одно призведе до додаткових витрат і зменшення рівня якості у порівнянні з імпортними товарами.

На засіданні Ради зі стратегічного розвитку та нацпроектів В. Путін заявив, що в умовах закриття доступу до зарубіжних технологій російські компанії не змогли відновити втрачений потенціал. П'ять із тринадцяти напрямків взагалі не реалізовано, а в решті напрямків близько 20% цілей залишається не досягнутими, що не дозволяє очікувати їх завершення в поточному році.

З розчаруванням В. Путін відзначив "скромні" успіхи однієї з найбільших

держкорпорацій – “Ростех”. Гучні та досить амбітні проекти, які були анонсовані компанією, так і не отримали практичної реалізації. За даними експертів у галузі економіки, до 30% передових промислових технологій Росія імпортувала з-за кордону. Стимулювати створення власних технологічних рішень не допомагали навіть великі фінансові вливання.

За його словами відсутність аналогів, низька якість сировини та обладнання ставила в глухий кут спроби організувати будь-яке імпортозаміщення. При цьому вирішення цієї проблеми Путін бачить у застосуванні командно-адміністративних заходів, посиленні контролю з боку держави, та у обов'язковій вимозі щодо використання вітчизняного програмного забезпечення на об'єктах критичної інфраструктури незалежно від форми їхньої власності [10].

Проте, існують великі сумніви щодо результативності зазначених заходів у реалізації програм імпортозаміщення. Путін та його оточення продовжують плекати надію, що їм і надалі вдасться обходити міжнародні санкції, тому можна впевнено констатувати, що РФ продовжуватиме агресивно шукати обхідні шляхи отримання необхідних комплектуючих та матеріалів.

І тут треба розглянути якими методами та практикою РФ планує обходити санкції в оборонній промисловості. Практика російської політики порушення міжнародних санкцій має три методи – “білий”, легальні поставки через партнерські держави, «сірий» корпоративний, та “чорний” кримінальний.

Легальний обхід санкцій це залучення Росією підприємств ряду країн-сателітів для задоволення російського попиту на критично важливий оборонний імпорту технологій. Так КНДР, Венесуела та Сирія мають широкі можливості імпорту з КНР та інших країн Далекого Сходу оборонних технологій та продукції для потреб РФ. Нікарагуа має потенціал імпорту з країн ЄС та країн Північної Америки.

У подвійних технологіях – ОАЕ, Туреччина, Єгипет та Бангладеш, мають можливості експорту до РФ та імпорту з третіх країн технологій подвійного призначення, які є можливість імпортувати в рамках проектів будівництва АЕС з російським обладнанням. Це електроніка, гідравліка та пневматика, прокат металів та хімікати оборонної промисловості, які РФ не має змоги закуповувати напряму у членів НАТО та їх партнерів.

Корпоративний (сірий) імпорту – це інвестиційна активність компаній-резидентів із капіталом російського походження, яка здійснюється в ряді країн, де приймаюча сторона або створила комфортні умови сумнівним (напівлегальним) торгівельним операціям, або, маніпулює, себто чинить таким фактам епізодичні та косметичні спроби спротиву.

Приклад Німеччини – це інвестиція офшорного холдингу Германа Хана Letter One в систему хімічних підприємств корпорацій BASF та Wintershall. Її вартість преса оцінює щонайменше у 5 млрд євро. По завершенню проекту між підприємствами, 22 лютого 2022 року, Німеччина зробила вигляд що стурбована порушеннями в експорті до РФ хімікатів подвійного призначення, та наче б то активно розслідує спроби росіян проникнути в німецьку хімічну промисловість з метою імпорту елементів хімічної зброї (на стадії слідства, корпоративну мережу з метою налагодження імпорту не вдалося виявити: все було скинуто на одного звинуваченого).

Згідно з повідомленням Reuters німецька прокуратура висунула звинувачення проти громадянина Німеччини за допомогу російським спецслужбам у придбанні хімікатів, призначених для виробництва зброї масового знищення. Підозрюваний керував торговельною компанією у східній землі Саксонія, яка з 2017 року експортувала хімікати на суму 1 мільйон євро до підставної фірми, якою керували агенти російських спецслужб.

Підозрюваний експортував хімікати подвійного використання, необхідні як для цивільного, так і для військового виробництва без отримання спеціального дозволу на експорт, як того вимагає федеральний закон, заявила прокуратура [11].

Приклад Індії – це інвестиція росіян в структуру підприємств найбагатших на території Індії приватних інвесторів, Аніла та Мукеша Амбані, Mukesh Dhirubhai Ambani. Стартовий вигляд інвестицій – це проникнення на індійський ринок офшорного холдингу UCP United Capital Partners Іллі Щербовича, це колишній керівник та партнер UFG Deutsche Bank, який з 2012 року входить в керівні органи "Уралмаш Нефтегазовое Оборудование" та в органи танкобудівного заводу "Уралмаш".

Перший етап інвестицій в рамках проекту UCP – це купівля в 2017-2019 рр. у Амбані активів NayaraEnergy (раніше Essar Oil Ltd) консорціумом, до якого UCP залучила трейдера Trafigura та компанію "Роснефть". Для зовнішньої преси, Кремль висуває фальшиву версію, що мета купівлі активів Essar на суму не менше \$6 млрд. – це суто нафтові інтереси, а саме можливість створення механізму обходу нафтових санкцій проти Ірану.

Для внутрішньої пропаганди – Кремль подає цю інвестицію, як найбільшу за всю історію РФ. Завдяки якій, росіяни контролюють другий за потужністю НПЗ Vadinar в Індії та мережу не менше 4 тис АЗС, та завдяки такому контролю, залучають компанії Індії до освоєння нафтогазових родовищ у північних російських територіях.

Попри ці дві версії проекту, є третя та головна мета – UCP та "Уралмаш" завідомо до фронтального нападу на Україну, ще у 2017-21 рр., використали цю інвестицію, щоб інтегруватися у істеблшмент оборонної та телекомунікаційної індустрії Індії, та у майбутньому, почати успішно обходити через цю країну санкції проти РФ.

Залучення криміналітету до задач розвитку військово-технічного співробітництва РФ. Крім фінансового махінатора та фундатора "Уралмашу" Іллі Щербовича (який лишається поза міжнародними санкційними списками), російська влада залучає до задачі обходу санкцій і інших російських приватних інвесторів.

У 2001-2020 рр, таким інвесторам владою видавався практично офіційний «ярлик» на управління цілими секторами російської оборонної промисловості. Натомість, Кремль розраховував що коли почнеться російський напад на сусідні країни та настане кризовий для РФ період загострення санкцій, у влади буде беззаперечне право, штовхати цих інвесторів на контрабандний імпорт технологій.

До таких інвесторів можна впевнено додати найбагатшого інвестора осетинської національності Ігоря Кесаєва, власника ОАО "Ковровский механический завод" и "Завод імені Дегтярьова", власників концерну "Калашніков", фундаторів корпорації "Трансмашхолдинг" та багатьох інших росіян. Їх список потребує негайного опрацювання задля зменшення та ліквідації загрози розповзання кримінальних торгівельних схем для підтримки терористичних сил та організацій.

Але, навіть якщо Росія знайде можливість придбання товарів на чорному ринку чи за допомогою інших хитромудрих способів, це все одно призведе до значних витрат, що ще більше спустошуватиме російську економічну скарбницю.

Тим не менш, В. Путін все одно робить ставку на те, що Заходу не вистачить концентрації та енергії для підтримки тиску. Росія чекатиме, що без узгоджених зусиль щодо моніторингу, оновлення та збереження санкцій експортний контроль за їх виконанням згодом ослабне. Отже, підтримка обмежень вимагатиме величезної бюрократичної уваги та енергії. І одним з головних завдань для нашої держави має бути активна підтримка міжнародної співпраці щодо моніторингу та координації санкцій проти країни-агресора, а порушення санкційного режиму має бути визнано кримінальним злочином.

5. Висновки

1. Російський оборонно-промисловий потенціал, завжди відігравав ключову роль у російській зовнішній та внутрішній політиці, є улюбленою темою путінських пропагандистів і

використовується у якості інструменту залякування у взаємовідносинах з іншими країнами.

Разом з тим, позиціонуючи себе як одного з найбільших світових експортерів зброї, РФ розглядає військово-технічне співробітництво як одну із форм тиску на своїх контрагентів для отримання певних політичних або економічних преференцій. Використовуючи власні можливості з надання послуг військово-технічного характеру РФ намагається безпосередньо впливати на характер і зміст військової, військово-технічної і навіть (певною мірою) економічної політики країн-партнерів, на стан та розвиток військово-політичної обстановки у різних регіонах світу.

При цьому, продажі російської зброї є також важливим джерелом надходження твердої валюти та додатковим каналом отримання західних технологій та комплектуючих без яких неможливо підтримувати виробничий цикл на підприємствах ОПК.

2. Після вторгнення на територію України 24 лютого 2022 року залежність російської оборонки від західних технологій стала ще більш критичною. Окрім необхідності виконувати зобов'язання за вже укладеними контрактами, невиконання яких можуть негативно вплинути на взаємовідносини з контрагентами, РФ необхідно відновлювати бойовий потенціал власних ЗС. За оцінками Пентагону у війні проти України Росія вже втратила близько 30 відсотків бойової потужності, яку вона використала для вторгнення.

Під час роботи з трофейними зразками та уламками знищених зразків ворожої техніки було виявлено, що однією з головних проблем для РФ є виробництво напівпровідників. Без використання мікросхем з Тайваню, США та інших високорозвинених країн РФ не здатна створювати сучасне озброєння.

3. Після захоплення Криму та частини українського Донбасу у 2014 році Європейський Союз та США ввели санкції проти РФ, що значно зменшили російські можливості щодо імпорту зброї та товарів подвійного призначення, які можуть бути на використані у військовому виробництві.

Європейським Союзом було введено ембарго на ведення бізнесу з російським оборонним сектором. Адміністрація Обама в також запровадила санкції проти РФ. Укази 13661 і 13662 стосувалися, зокрема, російської оборонної промисловості. Згідно з цими розпорядженнями, Мінфін наклав санкції на АТ "Алмаз-Антей" (ППО та ракети), "Концерн Калашников" (стрілецька зброя), "Уралвагонзавод" (танки та бронетехніка) та Об'єднану суднобудівну корпорацію.

Крім того, галузеві санкції забороняють Американцям брати участь у більшості кредитних операцій з цими російськими організаціями та іншими особами в оборонному та пов'язаному з ним секторі, включаючи Ростех та його дочірні компанії.

4. Обмеження, введені проти РФ, мали суттєві прогалини і надавали можливість продовжити виконання контрактів, укладених до накладення санкцій – до 1 серпня 2014 року.

Відсутність жорсткої заборони на поширення товарів подвійного призначення та контролю за вже накладеними санкціями дозволили Росії у 2018 році прийняти десятирічну програму переозброєння. При цьому, нові перегони озброєнь кремль розпочав ще у 2010 році, коли ціна на нафту стрімко зросла і продовжувала зростати в подальші роки. Російські економісти відзначають, що протягом 2011–2016 років обсяги їхньої оборонної промисловості зросли в півтора рази. Тобто перші санкції, які запроваджувалися проти російського ОПК за анексію Криму та війну на Донбасі в 2014 році, дещо дошкуляли Кремлю, але не зірвали його загарбницькі плани.

5. Після визнання Росією так званих республік днр та лнр та вторгнення в Україну 24 лютого США та Євросоюз ввели сім пакетів санкцій проти РФ, головними серед яких є:

- обмеження на імпорт високотехнологічної продукції,
- розширення на переліку товарів та технологій, на які розповсюджуються експортні обмеження

- розширення списку осіб та організацій, на яких поширюються експортні обмеження щодо товарів та технологій подвійного призначення.

- посилення контролю над експортом товарів подвійного використання та передових технологій.

Наслідками таких обмежень стали проблеми пов'язані з нездатністю російських оборонних заводів налагодити повноцінну роботу через сильний брак деталей, комплектуючих та матеріалів, які до війни завозилися з Європи, Канади та США.

Наприклад, відсутність постачання до Росії якісної сталі, яка потрапила під санкції через захоплення Криму та порушення технологій виробництва, артилерійські стволи зношуються набагато швидше за заводські нормативи.

6. Санкції проти РФ суттєво вдарили її позиціям РФ на ринку озброєння. Так, Філіппіни відмовилися від купівлі російських гелікоптерів: угода розірвана Філіппіни слідом за Індією розірвали контракти на постачання російських гелікоптерів "Mi-17".

За інформацією Associated Press, отриманої від офіційних осіб, влада Філіппін розриває контракт з російською компанією "Совтехноекспорт" на закупівлю у неї 16 військових вертольотів "Mi-17". Причина відмови – можливість потрапляння під паралельні санкції США. Контракт загальною вартістю понад 220 мільйонів доларів на техніку було укладено у листопаді 2021 року. Частина коштів була внесена як передплата. Влада Філіппін очікує, що через ситуацію, що склалася, влада США запропонує альтернативні вирішення проблеми, пов'язаної з придбанням вертольотів.

Відомо, що раніше від контракту на купівлю гелікоптерів відмовилася влада Індії. Як повідомляло агентство ANI, у її планах було придбання близько 50 машин моделі М-17В-5. Закриття угоди було ініційоване безпосередньо керівництвом ВПС Індії.

7. Позбавлення залежності російського ВПК від імпорту було покладено на програму імпортозаміщення. Проте, в оборонній галузі, де якість кожної комплектуючої частини критично впливає на тактико-технічні характеристики озброєння і відповідно на його результативність на полі бою, Росія не здатна замінити імпортні деталі всередині країни через їх низьку якість у порівнянні з імпортними товарами. Відсутність можливостей щодо імпортозаміщення штовхають Росію до пошуку обхідних шляхів отримання необхідних комплектуючих та матеріалів.

8. Практика російської політики порушення міжнародних санкцій має три методи – "білий", легальні поставки через партнерські держави, "сірий" корпоративний, та "чорний" кримінальний.

9. В. Путін та його оточення роблять ставку на те, що Заходу не вистачить концентрації та енергії для підтримки тиску та експортний контроль за виконанням санкційних обмежень згодом ослабне. Отже, одним з головних завдань для нашої держави має бути активна підтримка міжнародної співпраці щодо моніторингу та координації санкцій проти країни-агресора, а порушення санкційного режиму має бути визнано кримінальним злочином.

Напрямом подальших досліджень є формування механізмів контролю за виконанням міжнародних санкцій у експортній діяльності оборонної продукції у світі.

6. Фінансування

Це дослідження не отримало конкретної фінансової підтримки.

7. Конкуруючі інтереси

Автори заявляють, що у них немає конкуруючих інтересів.

Список використаних джерел**References**

1. Max Bergmann, Russia's Coming Great Power Struggle, May 12, 2022, Center for Strategic and International Studies. URL: <https://www.csis.org/analysis/russia-coming-great-power-struggle>.
2. Nadin Brzezinski. Logistics Collapse. URL: <https://nadinbrzezinski.medium.com/logistics-collapse-945984f5d48e>.
3. Скляренко Н. Співучасники війни. Як Росія обходить західні санкції та продовжує імпортувати зброю й комплектуючі. URL: <https://daily.rbc.ua/ukr/show/souchastniki-voiny-rossiya-obhodit-zapadnye-1654581163.html>
4. Канєвський Г. За вісім років під санкціями російський оборонний комплекс не обвалився, а зріс у півтора рази. Як його реально заблокувати. URL: <https://forbes.ua/inside/za-8-rokiv-pid-sanktsiyami-rosiyskiy-oboronnyy-kompleks-ne-obvalivsya-a-zris-u-pitvori-razi-yak-yogo-realno-zablokuvati-24052022-6176>
5. Ворошилов М. Російській армії в Україні грозить колапс: джерело розповіло про масштаби втрат. URL: https://www.dialog.ua/war/255568_1658245115.
6. Мирошніченко Б., Денков Д. Дирявоє ембарго. Як Росія обходить санкції на імпортування зброї. URL: <https://www.epravda.com.ua/rus/publications/2022/04/22/686100/>.
7. Ольга Пилипенко. ____ Філіппіни відмовилися від покупки російських вертолітів: угода скасована. URL: https://news.dialog.ua/256065_1658934953
8. Soviet acquisition of militarily significant western technology: an update.
1. Max Bergmann (2022), Russia's Coming Great Power Struggle, May 12, 2022, Center for Strategic and International Studies. Available from: <https://www.csis.org/analysis/russia-coming-great-power-struggle>.
2. Nadin Brzezinski. (2022). Logistics Collapse. Available from: <https://nadinbrzezinski.medium.com/logistics-collapse-945984f5d48e>.
3. Sklyarenko N. Spivuchasnyky viyny. Yak Rosiya obkhodyt' zakhidni sanktsiyi ta prodovzhuje import zbroyi y komplektuyuchykh. [Co-participants in the war. How Russia circumvents Western sanctions and continues to import weapons and components]. Available from: <https://daily.rbc.ua/ukr/show/souchastniki-voiny-rossiya-obhodit-zapadnye-1654581163.html>
4. Kanyevs'kyi H. Za visim rokiv pid sanktsiyamy rosiys'kyi oboronnyy kompleks ne obvalivsya, a zris u pivtora razy. Yak yoho real'no zablokuvaty. [During the eight years under sanctions, the Russian defense complex did not collapse, but grew one and a half times. How to actually block it]. Available from: <https://forbes.ua/inside/za-8-rokiv-pid-sanktsiyami-rosiyskiy-oboronnyy-kompleks-ne-obvalivsya-a-zris-u-pitvori-razi-yak-yogo-realno-zablokuvati-24052022-6176>
5. Voroshilov M. Rossiyskoy armii v Ukraine grozit kollaps: istochnik rasskazal pro masshtaby poter. [The Russian army in Ukraine is threatened with collapse: the source spoke about the scale of the losses]. Available from: https://www.dialog.ua/war/255568_1658245115.
6. Miroshnichenko B., Denkov D. Dyravoye embargo. Kak Rossiya obkhodit sanktsii na import oruzhiya. [Leaky embargo. How Russia circumvents arms import sanctions]. Available from: <https://www.epravda.com.ua/rus/publications/2022/04/22/686100/>.
7. Ol'ga Pilipenko. Filippiny otkazalis' ot pokupki rosiyskikh vertoletov: sdelka rastorgnuta. [The Philippines refused to buy Russian helicopters: the deal is terminated].

- Freedom of Information Act Electronic Reading Room. URL: <https://www.cia.gov/readingroom/document/cia-rdp88b00443r000201080007-7>
9. Сможет ли Россия воевать без западного импорта. // РБК-Україна. URL: <https://istories.media/opinions/2022/05/12/smozhet-li-rossiya-voevat-bez-zapadnogo-importa>.
10. Контроль со стороны государства и полный запрет импорта: Путин решил проблему отсутствия высоких технологий. URL: https://news.dialog.ua/255509_1658162693
11. Громадянина Німеччини звинуватили в продажі Росії хімікатів для виготовлення зброї. UA.NEWS. URL: <https://ua.news/ua/grazhdanina-germanii-obvinili-v-prodazhe-rossii-himikatov-dlya-izgotovleniya-oruzhiya/>.
- Dialog.UA.* Available from : https://news.dialog.ua/256065_1658934953
8. Soviet acquisition of militarily significant western technology: an update. Freedom of Information Act Electronic Reading Room. Available from : https://www.cia.gov/readingroom/document/cia-rdp88b00443r0002010800_07-7
9. Smozhet li Rossiya voyevat' bez zapadnogo importa. [Will Russia be able to fight without Western imports]. RBK-Ukraine. Available from : <https://istories.media/opinions/2022/05/12/smozhet-li-rossiya-voevat-bez-zapadnogo-importa>.
10. Kontrol' so storony gosudarstva i polnyy zapret importa: Putin reshil problemu otsutstviya vysokikh tekhnologiy. [State control and a complete ban on imports: Putin solved the problem of the lack of high technology]. Available from : https://news.dialog.ua/255509_16581_62693
11. Hromadyanyina Nimechchyny zvinuvatly v prodazhi Rosiyi khimikativ dlya vyhotovlennya zbroyi. [A German citizen was accused of selling chemicals for the manufacture of weapons to Russia]. UA.NEWS. Available from : <https://ua.news/ua/grazhdanina-germanii-obvinili-v-prodazhe-rossii-himikatov-dlya-izgotovleniya-oruzhiya/>.